

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора психологічних наук, професора Шпак Марії Мирославівни
на дисертаційну роботу Волік Наталії Миколаївни
на тему: «Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку в умовах
закладу дошкільної освіти», представлену на здобуття наукового ступеня
доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами і планами.

Актуальність теми дисертаційного дослідження пов'язана із сучасними тенденціями розвитку освітньої парадигми в Україні, пріоритетною метою якої є особистісно орієнтоване навчання і виховання дітей, що передбачає створення сприятливих умов для емоційного розвитку дитини, її емоційної соціалізації, адже моделі поведінки дорослої людини часто залежать від емоційного досвіду, тих емоцій і почуттів, які вона пережила у дитинстві. Тому розвиток у дітей здатності розуміти власні і чужі емоції, керувати своїм емоційним станом є важливим завданням закладів дошкільної освіти. Водночас в умовах війни в Україні турбота про емоційне благополуччя дитини є необхідною умовою збереження психічного здоров'я дітей. Проте у сучасній педагогічній практиці й дотепер відсутнє концептуальне обґрунтування феномена емоційного інтелекту та його ролі в освітньому середовищі закладів дошкільної освіти. Нині наукові пошуки дослідників спрямовані здебільшого на з'ясування особливостей розвитку емоційного інтелекту в підлітковому, студентському віці, у дорослих людей. Водночас залишаються недостатньо вивченими особливості розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку. З огляду на зазначене, дисертаційне дослідження Волік Наталії Миколаївни є актуальним і своєчасним.

Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідницької

роботи кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи МДПУ імені Богдана Хмельницького в межах комплексної наукової теми «Теоретичні та практичні аспекти формування загальнолюдських цінностей особистості у культурно-освітньому просторі» (РК № 0115U001735). Тема наукового дослідження затверджена на засіданні кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи МДПУ імені Богдана Хмельницького (протокол № 2/2 від 15.10.2018 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Дисертантка на належному науковому рівні обґрунтувала вибір теми, чітко визначила та сформулювала об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, для розв'язання яких глибоко проаналізувала психологічну, педагогічну та методичну літературу. Так, список використаних джерел містить 259 найменувань, з них 62 – іноземними мовами, що свідчить про обізнаність здобувачки з працями вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблеми розвитку емоційного інтелекту особистості.

Мета дослідження узгоджується із назвою дисертації, а сформульовані дисертанткою завдання дослідження конкретизують шляхи її досягнення, визначають очікувані результати.

Аналіз змісту дисертації Волік Наталії Миколаївни, її авторських публікацій дозволяє стверджувати, що основні наукові положення і висновки дисертації базуються на теоретико-методологічному обґрунтуванні концептуальних ідей дослідження, результатах емпіричного дослідження, розробці та експериментальній перевірці методики розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечено використанням комплексу методів дослідження: теоретичних, емпіричних, математично-статистичних та інтерпретаційних.

Основні результати дисертаційного дослідження впроваджено у навчально-виховний процес 6 закладів дошкільної освіти в Україні, що підтверджено відповідними довідками, які подані у додатках.

Апробація результатів дисертаційної роботи здійснювалась шляхом обговорення основних положень та результатів дослідження на: засіданнях кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Навчально-наукового інституту соціально-педагогічної та мистецької освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (2018–2022 рр.); науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема Волік Наталія Миколаївна брала участь у 5 міжнародних та 4 всеукраїнських науково-практичних конференціях.

3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження.

Здійснений аналіз дисертаційної роботи дозволяє констатувати, що дисертанткою отримано вагомні наукові результати, які відображають наукову новизну дослідження. Так, вперше теоретично обґрунтовано та експериментально доведено доцільність розгляду емоційного інтелекту у термінах дошкільної педагогіки як педагогічної проблеми; визначено та експериментально перевірено педагогічні умови, які забезпечують розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. До вагомих наукових здобутків дисертантки відносимо розробку та теоретичне обґрунтування методики розвитку емоційного інтелекту дитини старшого дошкільного віку, ефективність якої експериментально доведено. Дисертанткою уточнено та розширено наукові уявлення про вікові особливості розвитку емоційного інтелекту в дошкільному віці; обґрунтовано роль педагогів та батьків у розвитку емоційного інтелекту дитини дошкільного віку.

4. Практична значущість результатів дослідження.

Позитивне враження викликає практична спрямованість дисертаційної роботи Волік Наталії Миколаївни, представлена науково-методичними розробками для педагогів закладів дошкільної освіти і батьків. Також отримані результати дослідження можуть бути використані у процесі професійної підготовки студентів педагогічних коледжів та закладів вищої освіти, у системі післядипломної педагогічної освіти.

Цінним з позицій практичної значущості вважаємо те, що дисертанткою розроблено тренінг для педагогів з розвитку емоційної інтелекту дитини дошкільного віку, вправи, які сприяють підвищенню рівня емоційної компетентності педагогічних працівників, ігри для розвитку емоційного інтелекту дошкільників, а також рекомендації для батьків. Заслуговує на увагу розроблений та апробований комплекс діагностичних методик для визначення рівня розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку.

Розроблені дисертанткою науково-методичні та практичні матеріали, безперечно, знайдуть своє застосування у педагогічній практиці, у навчально-виховній діяльності закладів дошкільної освіти.

5. Оцінка змісту, структури й оформлення дисертації.

Заслуговує схвалення структура дисертації, її раціональна побудова, чіткість і логічність викладу змісту дисертаційної роботи, які відображають послідовне вирішення дисертанткою визначених завдань дослідження. Дисертація написана українською мовою, її зміст та характер викладу матеріалу відповідають науковому стилю.

У першому розділі «**Теоретичні основи розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку**» здійснено глибокий теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми дослідження. На основі ґрунтовного вивчення праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, дисертанткою проаналізовано зміст поняття емоційного інтелекту, його структуру, охарактеризовано наукові підходи до трактування сутності цього феномена в контексті основних теоретичних моделей емоційного інтелекту, а саме: «моделі здібностей», «моделі особистісних рис» та «змішаної моделі». Це дало змогу Наталії Миколаївні обґрунтувати власне визначення цього поняття. Дисертантка розглядає емоційний інтелект як здатність особистості усвідомлювати та розуміти власні емоції і почуття, а також оточуючих, ефективно керувати своєю емоційною сферою, впливати на власну поведінку і хід думок, легше адаптуватися, досягати поставлених цілей через взаємодію з оточенням.

Схвальним вважаємо розмежування дисертанткою змістового наповнення

емоційного інтелекту.

Заслугою дисертантки є здійснення порівняльного аналізу особливостей розвитку емоційного інтелекту у дітей, що належать до різних груп, а саме: групи загального розвитку, логопедичної та групи дітей з порушеннями у розвитку. Результати дослідження показали, що нормотипові діти мають дещо нижчий рівень емоційного інтелекту порівняно з дітьми з особливими освітніми потребами. Отримані результати мають важливе значення як для педагогів, так і для практичних психологів в контексті проведення ними корекційно-розвивальної роботи з дітьми. Крім того, у розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку дисертанткою не виявлено значущих статевих відмінностей. Наталія Миколаївна констатує, що це дозволяє розвіяти міф про те, що дівчатка більш емоційні, а «хлопчики не плачуть».

На основі аналізу результатів анкетування батьків та педагогів, дисертантка дійшла висновку про необхідність проведення просвітницької психолого-педагогічної роботи з батьками і вихователями закладів дошкільної освіти з метою підвищення їх рівня емоційної компетентності.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка методики розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти»** – теоретично обґрунтовано розроблену дисертанткою авторську методику розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти, охарактеризовано її змістове та методичне забезпечення, здійснено аналіз результатів формульованого етапу експерименту та доведено ефективність впровадження розробленої методики.

Авторська методика розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти ґрунтується на концепції розвитку, розроблена в руслі когнітивного напрямку та реалізується з урахуванням основних положень низки наукових підходів, зокрема: акмеологічного, валеологічного, гуманістичного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, системного, соціокультурного та інших підходів. Вона

передбачає комплекс взаємопов'язаних заходів з дітьми старшого дошкільного віку, батьками та педагогами.

Вагомим науковим здобутком є розроблена Волік Наталією Миколаївною структурно-функціональна модель розвитку емоційного інтелекту дитини старшого дошкільного віку, яка відображає мету, завдання, педагогічні умови, структурні компоненти (когнітивний, афективно-мотиваційний, реактивно-відтворювальний) та критерії розвитку емоційного інтелекту, етапи роботи, а також форми, методи та прийоми роботи, що спрямовані на досягнення основного результату – розвиток емоційного інтелекту дітей.

Особливо заслуговують на увагу виокремлені дисертанткою педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. Доведено, що основним методом розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку є гра.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та формувального етапу експерименту в контрольній та експериментальній групі свідчить про ефективність впровадження розробленої методики розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в освітній процес закладу дошкільної освіти.

Висновки до розділів та загальні висновки відображають основні результати дослідження, розв'язання поставлених завдань та досягнення визначеної мети.

Дисертаційна робота містить достатню кількість таблиць та рисунків, які виразно та наочно демонструють отримані результати. У додатках подано практичні матеріали та методичні розробки, які будуть корисні для педагогів закладів дошкільної освіти, практичних психологів та батьків. Також у них відображено математичні розрахунки, статистичний аналіз емпіричних даних, що сприяє повноті сприймання результатів дослідження.

За своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає чинним правилам і вимогам. Порушень академічної доброчесності у дисертаційній роботі не виявлено.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні наукові положення та результати дослідження відображено дисертанткою у 16 одноосібних публікаціях та 1 у співавторстві, з яких: 7 статей у фахових наукових виданнях України та інших держав (з них – 6 в наукових виданнях України, 1 – у науковому періодичному закордонному виданні); 6 – апробаційного характеру, 4 – додатково відображають результати дослідження. Зазначені наукові праці достатньо повно відображають основний зміст та отримані результати дисертаційного дослідження.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження та наукові здобутки Волік Наталії Миколаївни, зазначимо окремі дискусійні положення та висловимо зауваження й побажання щодо змісту роботи:

1. У дисертаційній роботі варто було б більш детально та глибоко теоретико-методологічно обґрунтувати роль емоційного інтелекту у забезпеченні емоційного благополуччя дітей дошкільного віку в умовах війни в Україні.

2. На нашу думку, у процесі емпіричного дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку, дисертантці варто було б більш ґрунтовно проаналізувати та проінтерпретувати отримані результати окремо за кожною психодіагностичною методикою, яка була застосована, акцентуючи увагу не лише на кількісному, а й на якісному аналізі емпіричних даних. Така інформація збагатила б практичну значущість дисертаційної роботи.

3. У констатувальному та формуальному експерименті взяла участь однакова кількість дітей старшого дошкільного віку (201 особа). Доцільно було б конкретизувати, яким чином конструювалася вибірка досліджуваних на формуальному етапі експерименту, адже за результатами констатувального експерименту було виявлено дітей, як з низьким і середнім рівнем, так і з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту.

4. З метою вивчення динаміки розвитку емоційного інтелекту доцільно було б зробити порівняльний аналіз результатів дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого та старшого дошкільного віку. Це дало б змогу визначити відмінності у його розвитку на початку та в кінці дошкільного віку.

5. Текст дисертації містить деякі мовні огріхи, зокрема трапляються граматичні, стилістичні та технічні помилки.

Проте висловлені зауваження і побажання не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження та не знижують її наукової цінності.

8. Загальний висновок.

Вищезазначене дає змогу констатувати, що дисертаційна робота Волік Наталії Миколаївни «Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти» є завершеним, самостійним дослідженням, яке вирізняється актуальністю, науковою новизною, має теоретичну й практичну значущість. Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка Волік Наталія Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 012 Дошкільна освіта.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології розвитку
та консультування
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Марія ШПАК

